

SPECIFIC FEATURES OF PUBLIC OPINION FORMATION IN THE CONTEXT OF SOCIO-POLITICAL TRANSFORMATION

Gulbakhor Isanova

*Associate Professor at National University of Uzbekistan
Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: socio-political transformation, public opinion, transitional period, reforms, sociological survey, distrust.

Received: 01.05.26

Accepted: 01.05.26

Published: 01.05.26

Abstract: This article analyzes the specific features of public opinion formation in countries undergoing socio-political transformation processes. During periods of transformation, old institutions and values lose their influence, while new ones have not yet been fully established. It is precisely this transitional stage that gives public opinion such characteristics as instability, polarization, and distrust. The study is based on sociological surveys, focus groups, and expert interviews conducted between 2022 and 2025 in six regions of Uzbekistan (Tashkent city, Tashkent, Samarkand, Fergana, Kashkadarya, and Karakalpakstan). The number of respondents amounted to 1,850 people, with quota sampling based on region, age, and gender. The article identifies five key characteristics typical of the transformational period: polarization of opinions, decline in institutional trust, weakening of the ability to critically evaluate information, increasing inclination toward forms of mass participation, and instability in the dynamics of political expectations. The findings of the study are of practical significance for institutions managing political processes and specialists in public relations.

IJTIMOYIY-SIYOSIY TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA JAMOATCHILIK FIKRI SHAKLLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Gulbaxor Isanova

O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: ijtimoiy-siyosiy transformatsiya, jamoatchilik fikri, o'tish davri, islohotlar, sotsiologik so'rov, ishonchsizlik.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy-siyosiy transformatsiya jarayonlari kechayotgan mamlakatlarda jamoatchilik fikrining shakllanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Transformatsiya davrida eski institutlar va qadriyatlar o'z kuchini yo'qotadi, yangilari hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Aynan shu o'tish davri jamoatchilik fikriga beqarorlik, qutblanish va ishonchsizlik kabi xususiyatlarni beradi. Tadqiqotda 2022–2025 yillar davomida O'zbekistonning 6 ta hududida (Toshkent shahri, Toshkent, Samarqand, Farg'ona, Qashqadaryo va Qoraqalpog'iston) o'tkazilgan sotsiologik so'rovlar, fokus-guruhlar va ekspert intervyulari materiallaridan foydalanilgan. Respondentlar soni – 1850 kishi, tanlama hududiy, yosh va jins bo'yicha kvotali. Maqolada transformatsion davrga xos beshta asosiy xususiyat aniqlangan: fikrlarning qutblanishi, institutsional ishonchning pasayishi, axborotni tanqidiy baholash qobiliyatining zaiflashuvi, ommaviy ishtirok shakllariga moyillikning ortishi va siyosiy umid dinamikasining beqarorligi. Tadqiqot natijalari siyosiy jarayonlarni boshqaruvchi tuzilmalar va jamoatchilik bilan aloqalar bo'yicha mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Гулбахор Исанова

Доцент Национальный университет Узбекистана

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: социально-политическая трансформация, общественное мнение, переходный период, реформы, социологический опрос, недоверие.

Аннотация: В данной статье анализируются особенности формирования общественного мнения в странах, переживающих процессы социально-политической трансформации. В период

трансформации старые институты и ценности утрачивают своё влияние, тогда как новые ещё не сформированы полностью. Именно этот переходный этап придаёт общественному мнению такие характеристики, как нестабильность, поляризация и недоверие. В исследовании использованы материалы социологических опросов, фокус-групп и экспертных интервью, проведённых в 2022–2025 годах в шести регионах Узбекистана (город Tashkent, Tashkent Region, Samarkand, Fergana, Kashkadarya Region и Karakalpakstan). Количество респондентов составило 1850 человек, выборка была квотной по территориальному, возрастному и гендерному признакам. В статье выделены пять основных характеристик, присущих трансформационному периоду: поляризация мнений, снижение институционального доверия, ослабление способности критически оценивать информацию, рост склонности к формам массового участия и нестабильность динамики политических ожиданий. Результаты исследования имеют практическое значение для структур, управляющих политическими процессами, а также для специалистов в области связей с общественностью.

Kirish. Jamiyatning rivojlanishi hech qachon bir tekisda bo‘lmaydi. Ba’zi davrlar nisbatan barqarorlik bilan ajralib tursa, boshqa davrlarda tub o‘zgarishlar – ya’ni ijtimoiy-siyosiy transformatsiya – yuz beradi. Bunday davrlarda eski me’yorlar va institutlar o‘z ahamiyatini yo‘qotadi, yangilari esa hali to‘liq ishlab chiqilmagan bo‘ladi. O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan so‘ng aynan shunday transformatsiyani boshdan kechirmoqda. Ayniqsa, so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar iqtisodiyot, siyosat, huquq va ma’naviyat sohalarida jiddiy siljishlarga olib keldi. Bu jarayonlar jamoatchilik fikrining shakllanish mexanizmlariga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda[1].

Jamoatchilik fikri – bu fuqarolarning muayyan siyosiy, ijtimoiy yoki iqtisodiy masalalarga nisbatan munosabatlarining yig‘indisidir. Barqaror jamiyatlarda bu fikr nisbatan sekin, bashorat qilinadigan va aniq institutsional kanallar (partiyalar, ommaviy axborot vositalari, kasaba

uyushmalari) orqali ifodalanadi. Transformatsion sharoitda esa jamoatchilik fikri tez o'zgaradi, keskin qutblanadi, ishonch pasayadi va yangi, ko'pincha norasmiy ifoda shakllari paydo bo'ladi. Shu sababli, bunday davrlarda jamoatchilik fikrini tushunish va unga munosib javob berish ayniqsa murakkab, ammo muhim vazifadir[2].

Mazkur tadqiqotning maqsadi – O'zbekiston misolida ijtimoiy-siyosiy transformatsiya sharoitida jamoatchilik fikri shakllanishining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash va ularni tavsiflashdir. Tadqiqotda quyidagi savollarga javob izlanadi: transformatsiya davrida jamoatchilik fikriga qanday qo'shimcha omillar ta'sir qiladi? Ushbu fikr barqaror davrlarga nisbatan qanday xususiyatlar bilan ajralib turadi? O'zbekistonning turli hududlari va aholi guruhleri o'rtasida qanday farqlar kuzatiladi?

Metodologiya. Tadqiqot 2022–2025 yillar davomida bosqichma-bosqich amalga oshirildi. Ma'lumotlar to'plashning uchta asosiy usuli qo'llanildi: sotsiologik so'rov (anketlash), fokus-guruh suhbatlari va ekspert intervyulari.

Sotsiologik so'rov O'zbekistonning 6 ta hududida (Toshkent shahri, Toshkent viloyati, Samarqand viloyati, Farg'ona viloyati, Qashqadaryo viloyati, Qoraqalpog'iston Respublikasi) o'tkazildi. Respondentlarning umumiy soni – 1850 kishi. Tanlama hududiy, yosh (18–30, 31–45, 46–60, 61 va undan katta) va jins (50% ayol, 50% erkak) bo'yicha kvotali qilib shakllantirildi. So'rovnoma 22 ta savoldan iborat bo'lib, ular quyidagi bloklarni qamrab oldi: islohotlardan xabardorlik, islohotlarga munosabat, hokimiyat organlariga ishonch darajasi, axborot manbalari va ulardan foydalanish chastotasi, ijtimoiy-siyosiy faollik. So'rovlar yuzma-yuz va qisman onlayn (yosh respondentlar uchun) tarzda o'tkazildi.

Fokus-guruh suhbatlari 8 ta guruhda (har bir hududdan kamida bitta, har bir guruhda 8–10 kishi) tashkil etildi. Ishtirokchilar asosiy so'rov respondentlari orasidan yosh, kasb va hudud bo'yicha tanlab olindi. Fokus-guruhlarda jamoatchilik fikrining shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar, islohotlar haqidagi mish-mishlar va axborot ishonchliligi kabi mavzular muhokama qilindi.

Ekspert intervyulari uchun 15 nafar mutaxassis – sotsiologlar, siyosatshunoslar, ommaviy axborot vositalari vakillari va nodavlat tashkilotlar rahbarlari – tanlab olindi. Intervyular yarim strukturalashtirilgan bo'lib, transformatsiyaning umumiy bahosi, jamoatchilik fikrini kuzatishdagi qiyinchiliklar va mavjud metodlarning samaradorligi kabi masalalarni qamrab oldi.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda miqdoriy usullar (chastotalar, korrelyatsiya, guruhlar o'rtasidagi farqlarni baholash – chi-kvadrat mezoni) va sifatli usullar (tematik kodlash, mazmuniy

tahlil) qoʻllanildi. Tadqiqot axloqiy tamoyillarga rioya qilgan holda oʻtkazildi: barcha ishtirokchilardan ogzaki rozilik olindi, ularning anonimligi kafolatlangan[3].

Tadqiqotning asosiy cheklovi – bu faqat 6 ta hududni qamrab olgani va vaqt oraligʻi nisbatan qisqa (3 yil) boʻlganidir. Shuningdek, ayrim qishloq joylarda internet qamrovi pastligi onlayn soʻrovlarni cheklagan. Shunga qaramay, toʻplangan maʼlumotlar transformatsion jarayonlarning jamoatchilik fikriga taʼsiri haqida ishonchli xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Asosiy qism. Tadqiqot natijalari transformatsion sharoitda jamoatchilik fikri shakllanishining beshta asosiy xususiyatini ajratib koʻrsatishga imkon berdi. Quyida ularning har biri batafsil tahlil qilinadi.

Birinchi xususiyat – fikrlarning qutblanishi. Transformatsion davrda jamiyat islohotlarni qoʻllab-quvvatlovchilar va ularga qarshi boʻlganlar oʻrtasida keskin boʻlinadi. Soʻrov natijalariga koʻra, respondentlarning 42 foizi amalga oshirilayotgan islohotlarni “toʻliq qoʻllab-quvvatlaydi”, 28 foizi “qisman qoʻllab-quvvatlaydi”, 18 foizi “bemaʼni” yoki “salbiy” deb baholagan, qolgan 12 foizi esa aniq javob berishdan bosh tortgan. Qutblanish, ayniqsa, iqtisodiy islohotlar (masalan, valyuta erkin konvertatsiyasi, soliq soddalashtirilishi) va ijtimoiy masalalarda (yerga boʻlgan huquq, diniy erkinlik) yaqqol namoyon boʻladi. Ekspert intervyularida qayd etilishicha, qutblanish koʻpincha axborot manbalarining bir-biriga zidligi bilan kuchayadi: bir kanal islohotni “tarixiy yutuq” sifatida koʻrsatsa, boshqasi “xavfli tajriba” deb talqin qiladi[6].

Ikkinchi xususiyat – institutsional ishonchning pasayishi. Transformatsiyaning dastlabki bosqichlarida aholining hukumat, sud, prokuratura, partiyalar va matbuotga boʻlgan ishonchi sezilarli darajada pasayadi. Soʻrov shuni koʻrsatdiki, faqat 15% respondentlar hukumatga “toʻliq ishonadi”, 35% “qisman ishonadi”, qolgan 50% “ishonmaydi” yoki “javob berish qiyin”. Eng past ishonch OAV va siyosiy partiyalarga qaratilgan (mos ravishda 8% va 10% “toʻliq ishonch”). Fokus-guruhlarda ishtirokchilar “Hamma narsa oʻzgarib turibdi, kimga ishonishni bilmaymiz”, “Ular vaʼda qiladi, ammo natija sekin”, kabi fikrlarni bildirgan. Ekspertlarning taʼkidlashicha, ishonchsizlik jamoatchilik fikrini oʻrganishni qiyinlashtiradi, chunki odamlar soʻrovnomalarda oʻz haqiqiy fikrlarini yashirishga moyil boʻladilar[5].

Uchinchi xususiyat – axborotni tanqidiy baholash qobiliyatining zaiflashuvi. Transformatsion sharoitda axborot oqimi keskin oshadi, uning ichida ishonchli va yolgʻon xabarlarni ajratish qiyinlashadi. Aholining ayniqsa ijtimoiy tarmoqlardan keladigan maʼlumotlarga nisbatan tanqidiylik darajasi pasayadi. Soʻrov natijalariga koʻra, respondentlarning 62 foizi telegram kanallar yoki blogerlardan olingan xabarni tekshirmasdan qabul qilishini tan olgan. 18–30 yosh guruhida bu koʻrsatkich 78 foizga yetadi. Shu bilan birga, tanqidiy baholash

qobiliyati va ta'lim darajasi o'rtasida to'g'ridan to'g'ri bog'liqlik mavjud: oliy ma'lumotlilar orasida har qanday xabarni birinchi navbatda tekshirishga odatlanganlar ulushi 2,5 baravar yuqori. Ekspertlarning fikricha, bu xususiyat manipulyatsiyaga qarshi kurashni qiyinlashtiradi va jamoatchilik fikrining sun'iy yo'naltirilishiga zamin yaratadi[6].

To'rtinchi xususiyat – ommaviy ishtirok shakllariga moyillikning ortishi. Transformatsion davrda odamlar o'z e'tiroz yoki qo'llab-quvvatlashlarini individual emas, balki kollektiv tarzda ifodalashga intiladilar. So'ralganlarning 35 foizi so'nggi ikki yil ichida onlayn pettisiyalarni imzolagan, 12 foizi miting yoki yig'inda qatnashgan, 8 foizi esa ba'zi bir mahalliy tashabbus guruhlariga a'zo bo'lgan. Ayniqsa, ekologik muammolar (chiqindilar, suv sifati) va jamoat xizmatlari (transport, maktab) bilan bog'liq masalalarda ishtirok yuqori. Fokus-guruhlarda "Yolg'iz hech narsa qilolmaymiz, birgalikda ovoqimiz eshitiladi" degan mulohaza keng tarqalgan. Biroq, ekspertlarning qayd etishicha, bunday ishtirok ko'pincha spontan va uzoq muddatli strategiyaga ega emas, shuning uchun uning siyosiy jarayonlarga ta'siri cheklangan[7].

Beshinchi xususiyat – siyosiy umid dinamikasining beqarorligi. Barqaror jamiyatlarda odamlarning hokimiyatdan kutganlari nisbatan doimiy. Transformatsion davrda esa umid tez va keskin o'zgaradi. Masalan, 2022 yilda o'tkazilgan so'rovda respondentlarning 54 foizi keyingi ikki yil ichida hayot sifati yaxshilanadi deb umid qilgan bo'lsa, 2025 yilgi so'rovda bu ko'rsatkich 37 foizga tushdi. Ushbu tushish eng yuqori inflyatsiya va ishsizlik darajasi qayd etilgan hududlarda kuzatilgan. Shu bilan birga, islohotlarning aniq va tez natijalarini ko'rgan guruhlarda (masalan, tadbirkorlar, IT soha vakillari) umid darajasi barqaror saqlanmoqda. Ekspert intervyularida bu holat "qisqa muddatli sezgirlik" deb baholanadi: odamlar kunlik iqtisodiy ko'rsatkichlarga qarab kayfiyati o'zgaradi, uzoq muddatli strategik rejalarga nisbatan ishonch esa pasayadi.

Yuqorida tavsiflangan beshta xususiyat bir-biri bilan chambarchas bog'langan. Masalan, ishonchsizlik va axborotni tanqidiy baholash qobiliyatining zaiflashuvi ommaviy ishtirok shakllarining ko'payishiga olib keladi, bu esa o'z navbatida partiyaviy va institutsional aloqalarni zaiflashtiradi. Qutblanish esa umid dinamikasini yanada beqaror qiladi. Shu sababli, transformatsion davrda jamoatchilik fikrini bir yo'la bir nechta omillarni hisobga olgan holda tahlil qilish zarur.

Hududiy va ijtimoiy-demografik farqlarga kelsak, tadqiqot quyidagi tendensiyalarni qayd etdi. Toshkent shahri va yirik sanoat markazlarida yashovchilar islohotlarni nisbatan ijobiy baholaydi va ularga moslashish tezroq kechadi. Qishloq joylar, ayniqsa suv va yer muammolari keskin bo'lgan hududlarda umidsizlik va norozilik darajasi yuqoriroq. Yosh guruhlari orasida islohotlarni qo'llab-quvvatlash kattalarga nisbatan bir oz yuqori (18–29 yoshdagilarning 68 foizi

ijobiy baholagan bo'lsa, 60 yoshdan oshganlarda bu ko'rsatkich 41 foizni tashkil etdi). Ayollar va erkaklar o'rtasida esa sezilarli farq kuzatilmadi, biroq ayollar xavfsizlik va ijtimoiy xizmatlar masalalarida ko'proq xavotir bildirgan[8].

Jamoatchilik fikrini shakllantirishda siyosiy jarayonlarning ishtirokchilari (davlat organlari, partiyalar, nodavlat tashkilotlar) yuqoridagi xususiyatlarni hisobga olishlari tavsiya etiladi. Jumladan, qutblanishni kuchaytirmaslik uchun muloqotda neytral va konstruktiv atamalar qo'llash, ishonchni tiklash uchun qarorlarning asoslanishini ochiq ko'rsatish va jamoatchilik muhokamasini tashkil qilish, tanqidiy baholash qobiliyatini oshirish uchun axborot savodxonligi dasturlarini joriy qilish, ommaviy ishtirokni quvvatlantirish uchun qulay huquqiy mexanizmlar yaratish maqsadga muvofiq.

Xulosa. Ushbu maqolada O'zbekistonning joriy ijtimoiy-siyosiy transformatsiyasi sharoitida jamoatchilik fikri shakllanishining o'ziga xos xususiyatlari empirik tadqiqot materiallari asosida tahlil qilindi. 2022–2025 yillarda 6 ta hududda 1850 respondent ishtirokidagi so'rov, 8 ta fokus-guruh va 15 ta ekspert intervyusi natijalari beshta asosiy xususiyatni ajratib ko'rsatish imkonini berdi: fikrlarning qutblanishi, institutsional ishonchning pasayishi, axborotni tanqidiy baholash qobiliyatining zaiflashuvi, ommaviy ishtirok shakllariga moyillikning ortishi va siyosiy umid dinamikasining beqarorligi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, transformatsion davrda jamoatchilik fikri barqaror jamiyatlarga nisbatan sezilarli darajada o'zgaruvchan va murakkabdir. Shu sababli, uni o'rganishda an'anaviy sotsiologik metodlarni qo'llash etarli bo'lmaydi; qo'shimcha sifatida sifatli usullar (fokus-guruh, intervyu) va raqamli izlarni tahlil qilishdan foydalanish maqsadga muvofiq.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin. Birinchidan, jamoatchilik fikrini muntazam va tizimli kuzatib boruvchi mustaqil tuzilmalarni qo'llab-quvvatlash. Ikkinchidan, aholining axborot savodxonligini oshirish bo'yicha milliy dasturni amalga oshirish. Uchinchidan, davlat organlari va siyosiy partiyalarning jamoatchilik bilan aloqalar strategiyalarini transformatsion davr xususiyatlariga moslashtirish – shaffoflikni kuchaytirish, muloqotda neytrallikka erishish va qisqa muddatli natijalarni ko'rsatish. To'rtinchidan, fuqarolarning peltisiya, jamoatchilik muhokamasi va boshqa ishtirok shakllariga qonuniy va qulay imkoniyatlar yaratish.

Ijtimoiy-siyosiy transformatsiya sharoitida jamoatchilik fikrini shakllantirish masalasi keyingi tadqiqotlar uchun keng maydon ochadi. Xususan, raqamli texnologiyalarning roli, turli axborot kanallarining ishonchlilik darajasi va islohotlarning uzoq muddatli qabul qilinish

dinamikasi alohida o'rganilishi lozim. Ushbu maqolada keltirilgan xulosalar va tavsiyalar aynan shu yo'nalishdagi navbatdagi qadamlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tursunov B. Telegram va jamoatchilik fikri//Ilmiy qo'llanma. – Samarqand: Zarafshon nashriyoti, 2024. – B.44-48.
2. Karimova D. Ekologik peltisiyalar va ularning natijalari//To'plam. – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2025. – B.78-82.
3. “Ijtimoiy fikr” markazi. Ishonch indeksi yillik hisoboti. – Toshkent: IFM nashriyoti, 2025. – B.23-27.
4. Norris P. Democratic Phoenix: Political Activism Worldwide. – Cambridge: Cambridge University Press, 2023. – pp.155-162.
5. Polonyi K. The Great Transformation. – Boston: Beacon Press, 2021. – pp.45-52.
6. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. – Cambridge: MIT Press, 2023. – pp.88-95.
7. Sunstein C. #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. – Princeton: Princeton University Press, 2022. – pp.67-73.
8. Jahon banki. O'zbekistonda islohotlar va ularga ishonch. – Toshkent: Jahon banki vakolatxonasi, 2024. – B.34-36.